

„I kdyby nebyly hezké, chval je“

28. NÁMLUVY

Sehnat sobě – či svým dětem – partnera nebylo a není snadné. Lidé odjakživa vedou tanečky, jak a koho s kým sblížit; kdo by se k sobě hodil. Partneři se namlouvají, hledají k sobě cestu – ať z rozumu, či z lásky. Námluvy, jež u nás dříve označovaly jednání o jakékoli smlouvě, jsou známy všem na světě. Předcházejí svatbě, patřily k hledání partnerů stejně jako dojednávání věna (obyčejně z ženy strany), ale někde naopak plateb za nevěstu a její odchod z rodiny.

Prodavač luceren
v Káhiře se dvoří dívce
(William Holman Hunt,
asi 1860). Birmingham
Museum and Art
Gallery, Wikimedia
Commons, public
domain

Mladý pár se
romanticky sblíží
kousek za Jerevanem
(Arménie, 2009).
Foto autor

Kdysi dávno, počátkem 17. století, odbyl Karel Starší ze Žerotína urozeného nápadníka své dcery Albrechta ze Smiřic, neboť jej vysloveně uráželo, že si dotyčný dívku ani neprohlédl, a přece žádal o její ruku. „Kdo se chce oženit, má tak činit nejprv ušima, potom očima a až poté ústy,“ odpověděl mu. Tedy nejdřív si ověřit, jakou má dívka pověst, poté se s ní seznámit a prohlédnout si ji a až nakonec uvažovat

o manželství. Za kritéria dobré pověsti platila pokora, počestnost, moudrost a bohobojnost,“ píše Lydia Petráňová ve sborníku *Svatební rituály u nás a ve světě* (2012).³⁵³ Je v něm spousta případů, které dokládají, že námluvy – tedy přípověď, svatební smlouvy či zasnuby – patří do skupiny všelidských fenoménů.

Dvoření bývalo ve světě přepestré. Zatímco u jihoafrických lovců-sběračů byl

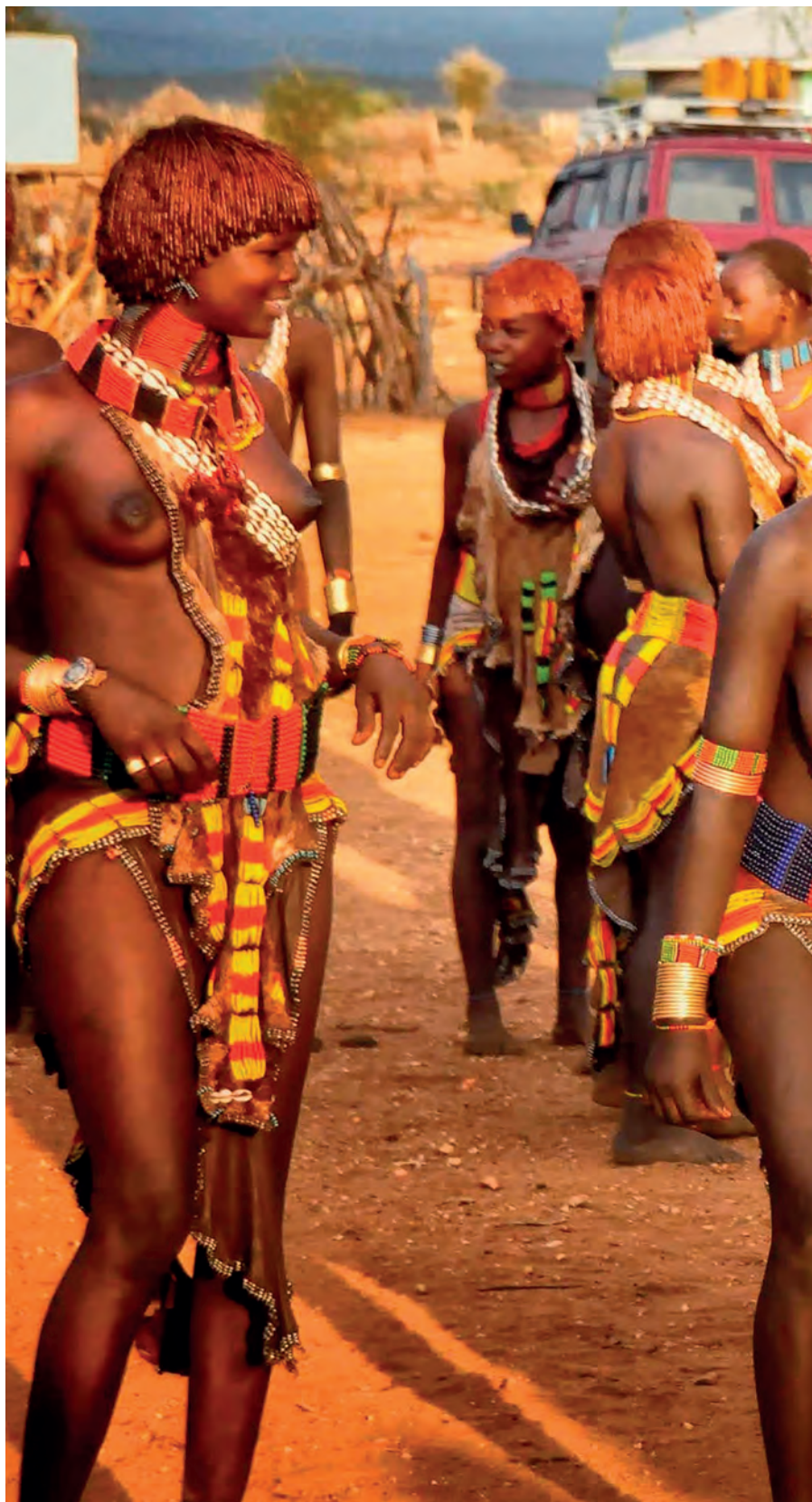
jednou z metod i vstřel zvláštního malého šípů do zadnice vyvolené (!), na amerických prériích u Lakotů to bylo složitější. První fáze se v lakotštině nazývaly *wióle* (vyhlížení ženy) a *wióyuspa* (chytání, pronásledování ženy). Nápadník se nejprve snažil dát vyhlédnuté ženě najevo zájem, ale chtěl se též vyhnout trapasu veřejného odmítnutí. Šanci, kdy jí mohl svoje tužby naznačit, nebylo mnoho – jednou z nemnohých byly chvíle, kdy šla dívka sama pro vodu či dřevo. Tehdy jí zakoukaný mladík zatahal za šaty či k ní hodil pár oblázků. Když mu odpověděla, vítala tím jeho snažení. Další fází bylo pak „čekání na ženu“ a *wiókhiya* (namlouvání ženy).³⁵⁴

Zamilovaný hoch se dříve v Americe zahalil do namlouvací pokrývky, sedl si před obydlí své milé a hrál na flétnu z kosti labutího křídla či cedrového dřeva zamílované písně. Mohlo trvat i dosti dlouho, nežli vyšla ven a chtěla si s ním popovídat... Nebylo ani výjimkou, že na pěknou slečnu stály před týpím doslova fronty zájemců! Přestože měla indiánka právo vyjádřit své dojmy, o vhodném muži pro život spolurozhodovala i její širší rodina.

Předsvatební srovnávání

Globálně vzato to nebyla žádná výjimka, jak o tom svědčí antické zápisy. „Nejen Římané, ale i Řekové a jiné národy považovali sňatky, jež byly uzavřeny proti vůli rodičů a bez jejich souhlasu, za nepatřičné a bezbožné. Apuleius za jednu z příčin, proč se nevydařilo manželství Psýché s Cupidem, považoval skutečnost, že bylo uzavřeno bez vědomí a souhlasu rodičů. Za sňatek bez souhlasu rodičů kdysi snoubencům hrozili i trestem smrti,“ psal zakladatel srovnávací komparatistiky Friedrich Julius Rottmann.³⁵⁵ Ve svém díle *Rituale nupturientium aneb*

Mladé africké slečny se chtějí líbit a hledají si vhodné partnery. Pohlednice, archiv autora

Popis svatebních obyčejů u známých národů (1715) dodával, že děti by měly mít respekt a úctu k rodičovskému rozhodnutí: „Vždyť je to k jejich vlastnímu dobru. Rodiče přemýšlejí jinak než mladí lidé, které zamilovanost často připraví o rozum. Snaží se mladým poradit, co je pro ně nejlepší, a mladí by jejich rady měli přijmout, aby později v manželství nelitovali.“³⁵⁶ V jedné ze 33 kapitol se rovněž obsáhle věnuje věno čili výbavě, přičemž připomíná, jak se kde zvyky liší. „U některých národů však to bylo zakázáno, aby se předešlo podezření, že majetek spojil to, co měla spojit láska. Egypťané vybavením dcer tolik pohrdali, že muže, který věno vyjednával a přijal, přidělili ženě jako otroka. Staří Řekové naopak rodičům dívky penězi za nevěstu platili. Thrákové též dívky odkupovali od jejich rodičů,“ srovnával Rottmann.³⁵⁷

S takzvanými platbami za nevěstu se setkávali i mnozí pozdější cestovatelé, například v Africe. Podle jedné zprávy podané roku 1830 anglickým důstojníkem

Milenci v *Codexu Manesse* (kolem 1315). Universitätsbibliothek Heidelberg

Papuánská „platba za nevěstu“, takzvaná *brideprice* (rané 20. století). The Childrens Museum of Indianapolis, public domain

Věžné námluvy v Grónsku (Carl Rasmussen, konec 19. století). Wikimedia Commons, public domain

Scéna námluv z antické keramiky (kylix) nalezené v etruském Vulci (5. století př. n. l.). Louvre Museum, Wikimedia Commons, public domain, foto Marie-Lan Nguyen

A chodit i žít se mnou byste nechtěla? Tak se asi táží oba svůdci: nahoře dvoříci se mladík na obraze Williama Powella Frithe (1855), dole dvorný a zkušený muž namalovaný Nikolajem Dmitrijevičem Kuzněcovem (1885). Art Institute of Chicago, Wikimedia Commons, public domain

byla „u Kafrů žena nižší třídy a ošklivá za osm volů, kdežto za dceru náčelníka, velice krásnou, zaplatil manžel čtyřicet volů. Prodej se stal po podrobné prohlídce ze strany rodičů manželových. Obě strany smlouvaly právě s takovou úporností, s jakou v našich civilisovaných krajích sedlák kupuje koně nebo velice praktický otec vyjednává výši věna. Někdy byla žena koupěna na úvěr,“ stojí v antikvární D’Almérasově knížečce *Manželství u různých národů* (1908).³⁵⁸

Moderní antropologická věda zná věno, kompenzaci za nevěstu, ale i službu za ni. Takové dlouhodobé „namlouvání“ nevěsty a zasloužení si jí (*brideservice*) většinou zahrnuje nějaké pracovní aktivity, které zájemce vykonává ve prospěch příbuzných vysněné dámy. To mohlo trvat pár měsíců, ale i let, o čemž nás zpravila už i *Bible Svata* ve starozákonním příběhu

Jákovově. Ten sloužil bratru své matky Lábanovi plných sedm let, aby získal za manželku jeho dceru: „Odpověděl Lában: Nebývá toho v kraji našem, aby vdávána byla mladší než prvorozená. (...) Dámeť potom i tuto za službu, kterouž sloužiti budeš u mne ještě sedm let jiných. I udělal tak Jákob, potom dal mu Ráchel dceru svou za manželku.“³⁵⁹

Etnograficky je sloužení a „zasloužení si“ doloženo třeba u jihoafrických !Kung Sanů, kteří museli rodičům zvolené dívky delší dobu prokazovat, že mají dobré lovecké schopnosti. O úlovek se dělili mimo jiné se svým tchánem, a to klidně drahná léta. „Taková služba spojená s manželstvím není neobvyklá, ale ani příliš běžná – ze vzorku 565 společností se vyskytuje ve čtrnácti procentech případů... Většinou, i když ne výlučně, v lovecko-sběračských kulturách, ve kterých nedochází k výrazné akumulaci nemovitého majetku.“³⁶⁰

Běžnější bývá ovšem platba či kompenzace za nevěstu (*bridewealth, brideprice*), kdy se ve vzorku týchž více než pěti set kultur týká zhruba poloviny. Ženichova rodina za nastávající vesměs platí zbožím,

často dobyt看em, neboť se nejčastěji týká pasterveckých a zemědělských populací (dříve i Slovanů). To zajišťuje jaksi předjednanou „stabilitu“ manželství. „Pokud by manželka tyto své závazky neplnila, může si (muž) stěžovat u jejích příbuzných, a dokonce pohrozit jejím vrácením, jako tomu je u západoafrických Bambarů nebo kolumbijských Goahirů. Příbuzní manželky se pak obvykle snaží spor urovnat, protože její vrácení by vyžadovalo vrácení kompenzace, která už mezitím mohla být použita k uzavření manželství některého ženina mužského příbuzného,“ uvádí Jaroslav Skupnik.³⁶¹ Jiný antropolog, Paul Sillitoe, jenž podnikal výzkumy na drsné Nové Guineji, zase kolegům popisoval, jak byli lidé kmene Wola nesmírně překvapeni, když zjistili, že běloši „získávají dívky za nic“.³⁶²

Klasické věno, jež známe z naší novější historie a při němž majetek předává rodina nevěsty, je světově vzato poměrně neobvyklé – ze zkoumaných kultur existovalo jen ve třech procentech z nich. Neuhrazení věna však mohlo v takové Číně

vést až k anulování sňatku a k „reklamaci“ ženy. Ve středověké Evropě existoval ovšem i „jitřní dar“ (*morgingab* u Langobardů), kdy muž předal část věna ženě do jejího osobního fondu ihned ráno po zahájení sexuálního soužití čili „okusení manželství“, kdežto *faderfio* byl otcovský dar, vlastně ženina výbava.³⁶³

Ke dvoření patřívají v Evropě drobné dárky a také květiny. Wellcome Trust

Středověká romantika... a realita

Lidé se sblížovali naštěstí i z opravdové lásky. Individuálně, soukromě a bez širších rodin. Jak se dvořit dámě, radil už na přelomu 12. a 13. věku Boncompagno da Signa – profesor rétoriky na univerzitách v Boloni a Padově. „Pamatuj si, že téměř všechny ženy vyžadují, aby ses zmínil o jejich kráse, i kdyby nebyly právě hezké; proto je třeba, aby ses snažil v *salutatiích* i ve všech ostatních částech dopisu získat si jejich náklonnost právě skrz popis jejich půvabů. Používej superlativy a zastav se

Leckterá krasavice bývá na roztrhání, jak ukazuje dobová ilustrace z letního vydání amerického časopisu *Puck* (Modest Stein, 1914). US Library of Congress, public domain

Nesmělá dívka sleduje
hocha snažícího
se dobýt její srdce.
Pohlednice,
archiv autora

u toho, čím vynikají, protože ženské plémě se díky lichotkám poddá rychleji a bude ti nakloněno. Napiš tedy někdy ‚velmi moudrá‘, jindy, je-li z urozeného rodu ‚nejušlechtlejší a nejvýznačnější‘, jindy ‚nejmilovanější‘ či ‚nejnádhernější‘ anebo ‚nejzářivější‘ či ‚nejmilejší‘,“ uvádí Boncompagno da Signa ve sbírce vzorových milostných dopisů *Kolo Venušino*, dobově velmi populárních a také využívaných.³⁶⁴

Mezi prostým lidem v českých zemích – v období novověku až po 19. století – docházelo k námluvám po předběžné dohodě obou rodin a po získání informací o rodinných, a především majetkových poměrech protistrany. Jak upozorňují národopisci, první části námluv se hoch ani dívka vlastně neúčastnili; zástupci rodin se dohadovali bez nich, a to o výši věna i způsobu vyplacení. Dokonce i o předání hospodářství, o výbavě i případném způsobu dědění a vyrovnání. Námluvy tak byly často krajně neromantickým smlouváním a handrkováním o každou věc, o svršky i jednotlivé kusy dobytka a slípek. „Domlouvání bývalo obyčejně dost dlouhé a stávalo se, že se (jednající zástupci) rozešli pro krávu nebo kus pole...“³⁶⁵

Když se obě strany budoucích manželů dohodly, mohlo dojít k sepsání smluv a slibu. To museli již i snoubenci

K zásnubám v Thajsku patří i předání určené odměny (*sin sot*), jíž mohou být šperky nebo určená peněžní částka (2008). Foto Thomas a Joanna Ainscoughovi, Wikimedia Commons, public domain

před družbou svolit k sňatku, stejně jako všichni rodiče. Pak se podávaly před svědky ruce; proběhla i hostina. Pravidel bylo tolik, že i sedlák a slavný písmák Jan František Vavák sepsal praktickou příručku pro organizování svateb a proslovů s názvem *Smlouvy a chvalitebné řeči svatební pro družbu a svatebčany* (asi 1802).

A svatební smlouvy čile sepisují Češi i dnes, aby ušli rozvodovým přím. Ženy jsou dnes už sebevědomější, některým se nelíbí ani ten dávný rituál nadbílání, namlouvání. „Feministické dívky zapomněly na jemnost, s níž byly odmítány návrhy, aniž by byl zraněn jejich autor. Avšak v protikladu k dogmatu funguje ponížení v obou směrech. I žena je povinna brát ohled na muže. Považují za věc cti, když se mohou projevit s drsností... Rozbili jsme kulturní pravidla, která umožňovala formulovat mužskou touhu a dovolovala jí vyslyšet. Ničím jsme tato pravidla nahradili,“ zamýšlí se Claude Habibová v knize o vývoji galantnosti.³⁶⁶